

Gönüllü Kuruluşların Toplum ve Millet Hayatındaki Yeri ve Önemi

Giriş

Peygamber, evliya ve derviş mallarının bölge toplumunun yararına bağışlanması usulünden doğarak İslamiyet’le birlikte dünyada yaygınlaşan, Türklerde ise Selçuklu Devleti’nde imar işleri ve kimsesizlerin korunması için başlatılan gönüllü (maddi karşılığı olmayan yardım) üretim ve destek hizmetleri, Osmanlı Devleti’ni gönüllü kuruluşlar devleti haline getirmiştir.

”Bu hizmetler, İmparatorluğun yükselme çizgisine paralel olarak genişlemiş; camiler, kervansaraylar, hanlar, içme suyu hizmetleri yanında dul ve yetimleri koruma, öksüz kızlara çeyiz temini, borçlu ve müflislere, istihkamlara ve donanmaya yardım gibi çok çeşitli konular vakıfların hizmet alanına girmiştir ” (Ural, 1995).

Batıda, İngilizce adıyla “ Non-Governmental Organization” adıyla bilinen ve Türkçe’ye “hükümet dışı organizasyonlar “ ifadeleriyle tercüme edilen fakat Türkiye’de yaygınlıkla bilinen adıyla “gönüllü kuruluşlar,” hukuki açıdan sadece vakıf ve dernek statüsünde hizmet üretirler. Ancak, Türkiye’de vakıf ve derneklerin dışında yerel ve milletlerarası kuruluş ve kulüplerle buna benzer yasal tüzel kişilikler de gönüllü kuruluşlar olarak çeşitli alanlarda üretim yapmaktadırlar.

Türkiye’de çok değişik alanlarda yaklaşık 55.000 dernek ve 4444 vakıf (Vakıflar Gn. Md. Verileri, 1998) mevcuttur. Osmanlı Devleti’nden bu kadar 26.000 vakfın kurulduğu da bilinmektedir. Ancak şu an aktif üretim içinde bulunan 3000 civarında Türk vakfi vardır.

Gönüllü Kuruluşların Önemi

Batılı anlamıyla “hükümet dışı kurum ve kuruluşlar”ın gelişimi kiliselerin Birinci Dünya Savaşı’ndaki maddi ve manevi yıkımların telafisine yönelik bir fon oluşturulmasıyla başlar. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra hızla yayılır ve çeşitli alanlarda uzman vakıf ve dernekler doğar.

Vakıflar, toplum içinde ve toplumlararası ilişkilerde sosyal, kültürel, ekonomik ve dini alanlarda ve batıda yoğunlukla çevre(ekoloji) alanında hizmet üretiminde yoğunlaşmıştır. Gerçekten de “çoğulcu toplum yapısı içinde yer alan gönüllü kuruluşlar, sosyo-politik yaşamın önemli bir parçasıdır. Gönüllü kuruluşlar, toplumdaki iç ve dış faktörlerin etkisiyle, amaçları doğrultusunda, karar verme sistemini etkileyebilmek için de çeşitli araçlar kulla-

nır, çeşitli yollara baş vururlar. Değişik konularda (eğitim, kadın, çevre, aile, insan hakları, ekonomi ve benzeri) ortaya çıkan ve hizmet veren gönüllü kuruluşlar, kamuoyunu yönlendirebilme ve seslerini duyurabilme derecelerine göre toplumda farklı yerler alabilmektedir.” (Ural, 1995)

Günümüz dünyasında nüfus arttıkça milletlerin meseleleri bir o kadar artmakta ve toplumlararası gelişmişlik dengesi yoksulların aleyhine hızla bozulmaktadır. Birleşmiş Milletler gibi uluslararası büyük örgüt ve kuruluşların da amaçları dünyada yaşayan fertlerin mutlu bir hayat sürdürmelerine yardımcı olmaktır. Sağlıksız çevre ve savaşların yaptığı tahribatları önlemede ve özellikle eğitim-öğretim alanında gönüllü kuruluşların hizmetleri küçümsenmeyecek düzeylere yükselmiştir. Batılı ülkelerdeki dernek ve vakıfların hizmetleri olağanüstü durum ve hareketlerde bile (savaş, salgın, doğal felaketler ve zararlı üretimler...) bütün ilgili toplumu kucaklayabilmekte ve devletin yetersiz kaldığı noktalardan destek başlatarak başarılı olmaktadır. Ayrıca, kamuoyunu iyi, doğru ve güzel konusunda aydınlatarak, kötü, yanlış ve olumsuzluklardan kurtarma çabasında etkin rol üstlenebilmektedir.

Batılı biçim ve özellikleriyle gönüllü kuruluşları 6 ana başlık altında değerlendirmek mümkündür (Clark, 1996):

- 1) *Yardım ve Refah Kurumları.*
- 2) *Teknik Yenilik Kuruluşları.*
- 3) *Kamu Hizmeti Araçları.*
- 4) *Popüler Kalkınma Kuruluşları.*
- 5) *Tabandan Kalkınma Kuruluşları.*
- 6) *Görüş ve Savunma Grupları* (Clark, 1996)

Gönüllü kuruluşların tamamı kamu yararına çalışmıyor olabilir. Bir kısım gönüllü kuruluşlar özgürlük, demokrasi ve adalet gibi evrensel değerleri kullanarak kişisel ve belirli grubun çıkarlarına hizmet verdikleri, gibi millî çıkarlar uğruna ferdi hak ve hürriyetlere zararlı işler yapabilmektedirler. Aslında gerçek amaç ve hedeflerde “...insanların hür iradeleriyle mutluluk ve huzur içinde bu düzende yer almaları gerekmektedir...İnsanların hür iradesi ile hiçbir baskı tesir altında kalmadan tüm canlıların ve kendi türünün yaşam koşullarını sağlayarak dünya nimetlerini paylaşabildiği bir dünya olmalıdır...” (Karaca, 1995). Bu ideal ve hedeflerden uzaklaşıldığında, gönüllü kuruluşların paravan sömürü kuruluşları olmaktan kurtulamayacakları bilinmelidir.

Türkiye’de ve dünya ülkelerinde gönüllü kuruluşların hizmet üretimleri, kanun, yönetmelik, tüzük ve diğer kararlarla hem devlet tarafından hem de kuruluşun yöneticileri tarafından Anayasal çerçevede sunulmaktadır. Bu

durum milli çıkar ve güvenlik açısından normaldir. Ancak, vakıflar kanunu ile dernekler kanunu, ülkelerin içinde buldukları sosyo-ekonomik durum değerlendirilerek milli boyutuyla, çağdaş kalkınmışlık seviyesini yakalamış ülkelerin mevzuatına uygunluk açısından evrensel boyutuyla yürürlükte olmamıştır. Türkiye’de olduğu gibi faaliyet alanı ile üyelik alanı daraltılmış kanunlarla milletin tüm fertlerinin örgütlenmesinin önüne geçilmemelidir. Gönüllü kuruluşların yaptırım gücü, devlet gücünü aşmamak şartıyla çok geniş tutulursa toplumun meselelerine ayna olması, gündem yaratma gücü bulunması ve resmi kurumların çözüm aşamalarında yer alabilmesi açısından son derece yararlı olacağından önemlidir.

Gönüllü Kuruluşların İşlevleri ve Sorunları:

Gönüllü Kuruluşların Temel İşlevleri

- 1) Toplumsal sorunlara çözüm üretmek amacıyla yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamak.
- 2) Toplum içinde çalışmalarıyla ön plana çıkmış kişilere ve kurumlara maddi ve bilimsel destek yaratmak.
- 3) Kamu kurum ve kuruluşlarıyla ortak projeler yapmak, akademik çevreyle birlikte aydınlatıcı kongre, konferans, seminer, toplantı gibi aktiviteler gerçekleştirmek.
- 4) Ülkenin öncelikli hedeflerine ulaşmasında kamuoyu desteği sağlamak için medya vb. iletişim araçlarıyla gündem oluşturmak. Yayın ve yayımlar yapmak.
- 5) Uluslararası gönüllü kuruluşlarla belli bir konuda ittifak, yaparak insanlık ve tabiat yararına çalışmak. Olağanüstü durumlara hazır olmak, bu durumun aşılmasında gerekli kaynakların seferber olmasını mümkün kılmak.
- 6) Dünya Bankası, UNESCO, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların mali kaynaklarında milli platformda yararlanmak için bu kuruluşlarla düzenli ilişkiler yürütmek. Gerekliğinde yapısal reform ve mevzuat uyum çalışmalarını gerçekleştirmek.
- 7) Yurt içi ve yurt dışı fon ve desteklerden yararlanmak için Araştırma ve Geliştirme Merkezi kurarak sürekliliğini sağlamak.

Gönüllü Kuruluşların Temel Sorunları

- Gönüllü kuruluşların dünyanın geri kalmış bölgelerinde ve üçüncü dünya ülkelerinde batı standartları çerçevesinde teşkilatlanmamış olmaları.
- Yasal yaptırım gücü ve mali destek sağlayamamaları.
- Sadece üyelerine yönelik hizmet anlayışının yaygın olması.
- Sosyo-ekonomik dengelerin sağlanması hususlarında hükümetlerle işbirliği sağlayamamaları.
- Milletlerarası boyutta tanıtma ve iletişim yapmak için personel, yer ve donanımdan mahrum olmaları.
- Yerel, bölgesel, milli ve milletlerarası boyutta uzmanlaşmış kişi ve kurumların tecrübelerinden faydalanma yoluna gidilmemesi.
- Gönüllü kuruluşlara kamuoyu desteğinin yetersizliği ve bazı kuruluşların kişisel çıkarlara araç edilmesi. Genellikle politik amaçlar çerçevesinde hizmet verme anlayışının yaygın olması.

Sonuç

“Kalkınma stratejilerinin insana odaklanması ve başarıya ulaşması için gönüllü kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilecek halk katılımı zorunlu bir unsurdur. İnsana süreçte rol oynayan bir aktör olma fırsatı tanımaksızın yalnızca kalkınmanın nimetlerinden yararlandırıan proje ya da programların başarıya ulaşması çok zordur. Halk katılımı ve toplumsal gelişme insanların kaynaklara, karar alma sürecine ve bilgiye ulaşmasını sağlayarak demokratik kurumları güçlendirir ” (Nazlıoğlu, 1994; Cain, 1993).

Sizlerin ilgisini Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi'ne çekmek istiyorum. Üniversitemiz, uluslararası statüye sahip ve Türk Dünyasının bilgi ve iletişiminde büyük bir misyon üstlenmiştir. Bu misyonun gereklerini yerine getirmek için iki vakıf kurmuş ve bu vakıflar kanalıyla Türk Dünyası ve ilgili akademik çevreye gücü oranında hizmet vermektedir.

1994 yılında kurulan Ahmet Yesevi Vakfı, Türk Dünyasına yönelik olarak eğitim, öğretim, hayır işleri, gençliğe yönelik kültür işlerini başarıyla yürütmektedir. Bilig adlı dergisi ile Türkçe, İngilizce ve Rusça özetli olarak Türk Dünyası'nın nabzını tutmakta ve milletlerarası nitelikli yayıncılık yapmaktadır.

1995'te kurulan Ahmet Yesevi Üniversitesi'ne Yardım Vakfı ise Türk Dünyası öğrenim gençliğine yönelik olarak eğitim, yayın, araştırma ve burs faaliyetlerine devam etmektedir.

Kaynakça

- Clark, John (1995). Kalkınmanın Demokratikleşmesi-Gönüllü Kuruluşların Rolü. (Çev.) Serpil Ural. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı (48-49 s.).
- Gönüllü Kuruluşlar Konferansı (22 Şubat 1994). 1994. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı. (21-36 s.).
- Gönüllü Kuruluşlar Konferansı (28-29 Mart 1995). 1995. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı (65-70 s.).

Cengiz Aslan
Ahmet Yesevi Üniversitesi
Belge Bilgi Araştırma ve Sağlama Şubesi